

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ΑΠΟΦΑΣΗ να γράψω αυτό το βιβλίο ωρίμασε μέσα από τη μακροχρόνια ενασχόλησή μου με την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική και τη συνεχή επαφή μου με τη διδασκαλία στην ανώτατη εκπαίδευση. Η ανάγκη να έχουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ένα σύγγραμμα που να ανταποκρίνεται ουσιαστικά στις μαθησιακές τους ανάγκες, στον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν και σκέφτονται σήμερα, καθώς και στις απαιτήσεις της σύγχρονης πανεπιστημιακής πραγματικότητας αποτέλεσε τον βασικό λόγο για τη συγγραφή του. Το βιβλίο αυτό επιχειρεί να αποτελέσει μια διαφορετική πρόταση: ένα σύγγραμμα κοντά στη νέα γενιά, σχεδιασμένο με παιδαγωγική ευαισθησία, κριτική ματιά και σεβασμό στη φοιτητική εμπειρία.

Η συγγραφή αυτού του βιβλίου δεν θα μπορούσε να είχε ολοκληρωθεί χωρίς τη στήριξη της οικογένειάς μου. Τους ευχαριστώ από καρδιάς για την υπομονή, την κατανόηση και τη διακριτική παρουσία τους σε μια απαιτητική και συχνά σιωπηλή διαδικασία. Ιδιαίτερα, θέλω να ευχαριστήσω τον γιο μου, τον Φώτη, που με φέρνει καθημερινά σε επαφή με τη νέα γενιά – με τον τρόπο που οι νέοι άνθρωποι σκέφτονται, αμφισβητούν, μαθαίνουν και αναζητούν νόημα στη γνώση. Μέσα από τις συζητήσεις μας και τη ματιά του στον κόσμο, μου υπενθυμίζει διαρκώς ότι η Παιδαγωγική δεν μπορεί να μένει στάσιμη, αλλά οφείλει να συνομιλεί με το παρόν και να ανοίγει δρόμους για το μέλλον.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους αγαπητούς συναδέλφους και φίλους: τη Στέλλα Ματσιώρη, Καθηγήτρια του Τμήματος Γεωπονίας, Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Π.Θ., τον Γιάννη Ρουσάκη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ, και την Ελεονώρα Μπεαζίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΠΤΕΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για την προσεκτική και ουσιαστική κριτική ανάγνωση των κεφαλαίων. Οι παρατηρήσεις τους, οι εύστοχες επισημάνσεις και οι γόνιμοι παιδαγωγικοί διάλογοι που αναπτύχθηκαν συνέβαλαν καθοριστικά στη βελτίωση και τη σαφήνεια του χειμένου.

Τέλος, ευχαριστώ τους/τις φίλους/ες και συναδέλφους μου για τις γόνιμες συζητήσεις και την υπομονή τους, καθώς μοιραζόμουν μαζί τους τον ενθουσιασμό μου για το βιβλίο, όπως επίσης και όλους και όλες τους φοιτητές και τις

φοιτήτριες που, άμεσα ή έμμεσα, μέσα από τις ερωτήσεις, τους προβληματισμούς και τη συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία, αποτέλεσαν σταθερή πηγή έμπνευσης. Η φωνή τους υπήρξε και παραμένει ουσιαστικό σημείο αναφοράς για την παιδαγωγική σκέψη και πράξη που επιχειρεί να υπηρετήσει το παρόν βιβλίο.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Παιδαγωγικές Αρχές και Τάσεις που Διαμορφώνουν το Παρόν Βιβλίο

Η ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ, ένα νέο πεδίο της Παιδαγωγικής, έκανε έντονη την ανάγκη για μετατόπιση της διδασκαλίας και της μάθησης από την καθιερωμένη διάλεξη σε μορφές βιωματικές, συμμετοχικές, σύγχρονες, προσαρμοσμένες στα χαρακτηριστικά μάθησης των φοιτητών/τριών¹ του 21ου αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκαν τα Κέντρα Υποστήριξης Διδασκαλίας και Μάθησης στα πανεπιστήμια όλης της χώρας και με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ, έτσι ώστε οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι να «εξοπλιστούν» με τα σύγχρονα παιδαγωγικά εργαλεία και τεχνικές διδασκαλίας, με κέντρο τον φοιτητή. Εκτός από τον τρόπο διδασκαλίας, η έρευνα για την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική μάς έκανε να δώσουμε προσοχή και σε άλλους παράγοντες της παιδαγωγικής διαδικασίας, όπως ο χώρος, το εκπαιδευτικό υλικό και φυσικά το πανεπιστημιακό σύγγραμμα.

Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν βιβλίο δεν περιορίζεται στην παρουσίαση εννοιών και θεωρητικών σχημάτων, αλλά συγκροτεί μια παιδαγωγικά στοχευμένη πρόταση, σχεδιασμένη με βάση τις σύγχρονες συνθήκες μάθησης και τα χαρακτηριστικά του φοιτητικού πληθυσμού του 21ου αιώνα. Η δομή και το ύφος των κεφαλαίων εδράζονται σε παιδαγωγικές αρχές και διεθνείς εκπαιδευτικές τάσεις, που αναδεικνύουν τη σημασία της ενεργού συμμετοχής, της βιωματικής προσέγγισης και της προσωπικά νοηματοδοτημένης μάθησης (Brame, 2016· Ματσαγούρας, 2012).

Οι επιλογές που αφορούν τη διάρθρωση και το περιεχόμενο του συγγράμματος στηρίχθηκαν σε εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τις προτιμήσεις και τις μαθησιακές εμπειρίες των φοιτητών/τριών ως προς τα πανεπιστημιακά συγγράμματα. Τα δεδομένα αυτά προέκυψαν από ομάδες εστίασης και από ερωτη-

1. Κατά τη συγγραφή του βιβλίου επιλέχθηκε η αναφορά στα γένη να γίνεται ενδεικτικά, άλλες φορές με ταυτόχρονη αναγραφή αρσενικού-θηλυκού και άλλες με αρσενικό ή θηλυκό μόνο, προκειμένου να μη διαταράσσεται η ροή του λόγου.

ματολόγια που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από τη συγγραφέα. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας, σύμφωνα με τα οποία οι φοιτητές/τριες διαμορφώνουν σαφείς προτιμήσεις ως προς τη μορφή, τη δομή και τη χρησιμότητα των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων (Woody et al., 2010· Rockinson-Szapkiw et al., 2013· Cumaoglu et al., 2013).

Γιατί λειτουργεί για τους σημερινούς φοιτητές:

- **Micro-learning (Μικρομάθηση):** Το περιεχόμενο οργανώνεται σε σύντομες, αυτοτελείς ενότητες που ενισχύουν τη συσχέτιση και τη διαχείριση πληροφορίας, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα υψηλής γνωστικής επιβάρυνσης (Hug, 2005). Το μοντέλο μικρομάθησης εξυπηρετεί τόσο τη γρήγορη κατανάλωση περιεχομένου όσο και την επανάληψη.
- **Multi-sensory learning (Πολυαισθητηριακή μάθηση):** Η αξιοποίηση διαφορετικών τρόπων προσέγγισης της γνώσης (οπτικός, ακουστικός, κιναισθητικός τρόπος) υποστηρίζεται από τις θεωρίες πολλαπλής νοημοσύνης και τη διαφοροποιημένη διδασκαλία (Gardner, 2006· Tomlinson, 2014). Αν και το σύγγραμμα είναι κειμενικό, η γραφή αξιοποιεί περιγραφικά σχήματα, μεταφορές και παραδείγματα που προωθούν τη νοητική απεικόνιση.
- **Social learning (Κοινωνική μάθηση):** Ερωτήματα προβληματισμού και σενάρια διδασκαλίας ενισχύουν τη συνεργασία και τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση στο πνεύμα της κοινωνικοπολιτισμικής θεωρίας του Vygotsky (1978). Η μάθηση προωθείται μέσα από τη συζήτηση και την ανταλλαγή νοημάτων μεταξύ φοιτητών.
- **Personalization (Προσωποποίηση):** Η εξατομίκευση του μαθησιακού περιεχομένου ανταποκρίνεται στην ανάγκη για προσωπική σύνδεση του φοιτητή με τη γνώση, υποστηρίζοντας την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση (Zimmerman, 2002). Η χρήση παραδειγμάτων από την εκπαιδευτική πράξη ενισχύει την αναστοχαστική σκέψη.
- **Practical orientation (Πρακτικός προσανατολισμός):** Το περιεχόμενο στοχεύει στη μεταφορά της θεωρίας στην πράξη, δίνοντας έμφαση σε εφαρμογές, τεχνικές και μεθοδολογικά εργαλεία (Kolb, 1984· Καψάλης & Καρατζιά, 2018). Η πρακτική διάσταση καθιστά το σύγγραμμα χρήσιμο όχι μόνο για εξετάσεις, αλλά και για την επαγγελματική ταυτότητα του μελλοντικού παιδαγωγού.

Η παιδαγωγική αντίληψη που διέπει το βιβλίο αντλεί έμπνευση από το εποικοδομιστικό και ανθρωπιστικό ρεύμα στην εκπαίδευση. Η σύνδεση της μάθησης με την προσωπική εμπειρία, η ενεργός συμμετοχή, η συνεργασία και η δυνατότητα επιλογής αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για ουσιαστική γνωστική και αξιακή ανάπτυξη (Rogers, 1983· Ματσαγγούρας, 2011).

Σε όλη την έκταση αυτού του βιβλίου, θα συναντήσετε **εικονοπλαστικές περιγραφές** και σύντομα σενάρια, όπως η αρχική «Σκηνή Έναρξης» και οι ενότητες «Φωνές από την Πράξη» που εμφανίζονται σε κάθε κεφάλαιο. Αυτές οι

αφηγήσεις έχουν δημιουργηθεί με τη βοήθεια εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης. Βασίζονται σε εκτεταμένη βιβλιογραφία, έρευνα και γενικευμένες παρατηρήσεις από πραγματικές εμπειρίες και περιστατικά στον εκπαιδευτικό χώρο, αλλά δεν πρόκειται για άμεσες παραθέσεις από συγκεκριμένες πηγές.

Η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης έγινε με κριτική και παιδαγωγικά προσανατολισμένη προσέγγιση, ως υποστηρικτικό εργαλείο στη γλωσσική, αφηγηματική και παραδειγματική επεξεργασία του περιεχομένου. Δεν χρησιμοποιήθηκε για τη σύνταξη θεωρητικών εννοιών ή την παραγωγή επιστημονικών θέσεων, οι οποίες βασίζονται σε τεκμηριωμένη βιβλιογραφία και ερευνητική εργασία. Η παρούσα επιλογή είναι σύμφωνη με τις διεθνείς κατευθύνσεις για υπεύθυνη ενσωμάτωση της τεχνητής νοημοσύνης στην εκπαίδευση και την ακαδημαϊκή συγγραφή (UNESCO, 2023· Springer, 2023· Nature, 2023).

Σκοπός τους είναι:

- **Να γεφυρώσουν τη θεωρία με την πράξη:** Να ζωντανέψουν τις θεωρητικές έννοιες που παρουσιάζονται σε κάθε κεφάλαιο, δείχνοντας πώς εφαρμόζονται στην καθημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα.
- **Να προκαλέσουν αναστοχασμό:** Να ενθαρρύνουν τον αναγνώστη να σκεφτεί κριτικά τις παρουσιαζόμενες ιδέες και να τις συνδέσει με τις δικές του εμπειρίες ή μελλοντικές πρακτικές.
- **Να προσφέρουν βιωματική κατανόηση:** Να δώσουν μια αίσθηση του πώς βιώνεται η εκάστοτε παιδαγωγική προσέγγιση από εκπαιδευτικούς, μαθητές ή γονείς.

Η αξιοποίηση σύγχρονων εργαλείων και μορφών υποστήριξης της μαθησιακής διαδικασίας, όπως οι ψηφιακές αφηγήσεις, τα παραδείγματα σεναρίων και οι τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης, εντάσσεται στο παιδαγωγικό πλαίσιο που διατρέχει το παρόν βιβλίο. Οι επιλογές αυτές δεν αποσκοπούν στην αντικατάσταση της επιστημονικής σκέψης ή της παιδαγωγικής κρίσης, αλλά στη διεύρυνση των τρόπων κατανόησης, αναπαράστασης και σύνδεσης της θεωρίας με την εκπαιδευτική πράξη. Στο μέτρο που η Παιδαγωγική Επιστήμη οφείλει να συνομιλεί με το κοινωνικό και τεχνολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται, η κριτική και παιδαγωγικά ελεγχόμενη ενσωμάτωση τέτοιων εργαλείων αποτελεί όχι παρέκκλιση, αλλά συνέπεια των ίδιων των αρχών της.

Εν κατακλείδι, η επιλογή για μια πιο περιεκτική και δομημένη γραφή, βασισμένη στις αρχές της μικρομάθησης, δεν αποτελεί μια προσπάθεια απλούστευσης της γνώσης, αλλά μια συνειδητή παιδαγωγική στάση. Σε έναν κόσμο που κατακλύζεται από πληροφορία, η «κατανόηση», όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του βιβλίου, απαιτεί εστίαση, καθαρότητα και σύνδεση με το βίωμα.

Το παρόν σύγγραμμα φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα ζωντανό παράδειγμα Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής στην πράξη: ένα εργαλείο που σέβεται τον χρόνο και τις μαθησιακές ανάγκες του φοιτητή του 21ου αιώνα, χωρίς να εκπίπτει από

την επιστημονική του αυστηρότητα. Η ενσωμάτωση σύγχρονων εργαλείων, από τα πορίσματα της έρευνας πεδίου έως την κριτική χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, υπηρετεί έναν και μόνο σκοπό: να καταστήσει την Παιδαγωγική Επιστήμη προσιτή, ουσιαστική και, πάνω από όλα, εφαρμόσιμη στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Γιατί, σε τελική ανάλυση, η Παιδαγωγική δεν είναι μια στατική θεωρία, αλλά ένας διαρκής διάλογος ανάμεσα σε αυτό που υπήρξε, σε αυτό που συμβαίνει σήμερα στην τάξη και σε αυτό που οραματιζόμαστε για το μέλλον.

Δομή και περιεχόμενο του βιβλίου

Το παρόν βιβλίο οργανώνεται σε **τέσσερα διακριτά μέρη**, τα οποία περιλαμβάνουν συνολικά **είκοσι πέντε κεφάλαια**. Η δομή αυτή αποτυπώνει μια συνειδητή επιστημονική και παιδαγωγική πορεία: από τη θεωρητική και ιστορική θεμελίωση των Επιστημών της Αγωγής στη μελέτη των βασικών παιδαγωγικών θεωριών και στοχαστών, και από εκεί στη σχολική πράξη, στον αναστοχασμό και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ταυτότητες.

Το **Μέρος Α** περιλαμβάνει τα **κεφάλαια 1-5** και εστιάζει στο θεωρητικό, ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εκπαίδευσης. Στα κεφάλαια αυτά αναλύονται βασικές εννοιολογήσεις της παιδαγωγικής επιστήμης, η ιστορική εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης, κρίσιμοι σταθμοί της ελληνικής εκπαίδευσης, καθώς και η σχέση του σύγχρονου σχολείου με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική, την κοινωνία και τον πολιτισμό.

Το **Μέρος Β** περιλαμβάνει τα **κεφάλαια 6-17** και είναι αφιερωμένο στους σημαντικότερους παιδαγωγούς και στις βασικές παιδαγωγικές θεωρίες που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη εκπαιδευτική σκέψη. Μέσα από την παρουσίαση κλασικών και νεότερων στοχαστών, τα κεφάλαια του μέρους αυτού αναδεικνύουν τις θεωρητικές αφηρησίες, τις συγκλίσεις και τις διαφοροποιήσεις των παιδαγωγικών προσεγγίσεων, καθώς και τις επιδράσεις τους στην εκπαιδευτική πράξη.

Το **Μέρος Γ** περιλαμβάνει τα **κεφάλαια 18-21** και επικεντρώνεται στην παιδαγωγική πράξη και στο σχολικό περιβάλλον. Εξετάζονται ζητήματα που αφορούν την παιδαγωγική σχέση και το κλίμα της τάξης, τη διαχείριση της σχολικής ζωής και της πειθαρχίας, με έμφαση στην ενσυναίσθηση, την αποτελεσματική διδασκαλία με βάση ερευνητικά δεδομένα, καθώς και τον ρόλο του χώρου ως σύγχρονου περιβάλλοντος μάθησης.

Τέλος, το **Μέρος Δ** περιλαμβάνει τα **κεφάλαια 22-25** και εστιάζει στον αναστοχασμό, στην αξιολόγηση και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ταυτότητες. Τα κεφάλαια του μέρους αυτού αναλύουν τον αναστοχασμό ως παιδαγωγική στάση και εργαλείο επαγγελματικής ανάπτυξης, τον ρόλο της αξιολόγησης στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και τις προκλήσεις που αφορούν την ταυτότητα του εκπαιδευτικού και του μαθητή στο σχολείο του 21ου αιώνα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Καραλής, Θ., Κεδράκα, Κ., & Μπότσογλου, Κ. (2020). Υποστήριξη της διδασκαλίας και της μάθησης στο ελληνικό πανεπιστήμιο: Από τις προθέσεις στην εφαρμογή. Στο Σ. Κιουλάνης, Α. Πασχαλίδου & Α. Γεωργιάδου (Επιμ.), *3ο Διεθνές Βιωματικό Συνέδριο Εφαρμοσμένης Διδακτικής. Νέες Προκλήσεις στην Εκπαίδευση* (σσ. 1145-1154).
- Καψάλης, Α., & Καρατζιά, Μ. (2018). *Η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στη διδασκαλία: Προσεγγίσεις και προβληματισμοί*. Μεταίχμιο.
- Ματσαγγούρας, Η. (2011). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*. Γρηγόρη.
- Ματσαγγούρας, Η. (2012α). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*. Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η. (2012β). *Οργάνωση και λειτουργία του σχολείου: Σχολική ηγεσία και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών*. Gutenberg.

Ξενόγλωσση

- Brame, C. J. (2016). Effective Educational Videos: Principles and Guidelines for Maximizing Student Learning from Video Content. CBE—Life Sciences Education, 15, es6. <https://doi.org/10.1187/cbe.16-03-0125>
- Cumaoglu, G., Sacici, E., & Torun, K. (2013). E-book versus printed materials: Preferences of university students. *Contemporary Educational Technology*, 4(2), 121-135. <https://doi.org/10.30935/cedtech/6096>
- Elsevier. (2023, May). *Artificial intelligence (AI) tools: Authorship, transparency, and responsibility*. Elsevier Author Services. Retrieved October 26, 2023, from <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/the-use-of-generative-ai-and-ai-assisted-technologies-in-writing-for-elsevier>
- Gardner, H. (2006). *Multiple intelligences: New horizons in theory and practice*. Basic Books.
- Hug, T. (2005). Micro Learning and Narration: Exploring possibilities of utilization of narrations and storytelling for the designing of “micro units” and didactical micro-learning arrangements. *MiT4: The Work of Stories, Proceedings of the fourth Media in Transition conference, May 6-8, MIT, May, Cambridge (MA), USA*.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Nature. (2023). Tools such as ChatGPT threaten transparent science; here are our ground rules. *Nature*, 613(7945), 612. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00191-1>
- Rockinson-Szapkiw, A. J., Courduff, J., Carter, K., & Bennett, D. (2013). Electronic versus traditional print textbooks: A comparison study on the influence of university students' learning. *Computers & Education*, 63, 259-266. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.11.022>
- Rogers, C. (1983). *Freedom to learn for the 80s*. Merrill Publishing Company.
- Springer Nature. (2023, June). *Springer Nature policy on the use of AI tools in scientific writing*. Springer Nature Author Services. Retrieved October 26, 2024, from <https://www.springernature.com/gp/policies/editorial-policies>

- Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. ASCD.
- UNESCO. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO Publishing.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Woody, W. D., Daniel, D. B., & Baker, C. A. (2010). E-books or textbooks: Students prefer textbooks. *Computers & Education*, 55(3), 945-948. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.04.005>
- Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41(2), 64-70.

ΜΕΡΟΣ Α
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ

Εννοιολογήσεις της Παιδαγωγικής και Σύγχρονες Παιδαγωγικές Προκλήσεις

«Η παιδεία έχει ως σκοπό την αυτονομία του ατόμου,
η οποία είναι προϋπόθεση για την αυτονομία της κοινωνίας».

Κορνήλιος Καστοριάδης

Σκηνή Έναρξης

Σε ένα αμφιθέατρο Παιδαγωγικής, οι φοιτητές/τριες καλούνται να απαντήσουν σε μια φαινομενικά απλή ερώτηση: «Τι είναι Παιδαγωγική;». Οι απαντήσεις διαφέρουν: κάποιοι τη συνδέουν με τη διδασκαλία, άλλοι με την αγωγή, ενώ ορισμένοι τη θεωρούν ως την επιστημονική μελέτη της εκπαίδευσης. Ένας φοιτητής σηκώνει το χέρι και λέει: «Είναι όλα αυτά – και ακόμη περισσότερα, ειδικά σήμερα με την τεχνητή νοημοσύνη, τη συμπερίληψη, τις ανισότητες...». Η καθηγήτρια χαμογελά και απαντά: «Καλώς ήρθατε στον πολυφωνικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο των Επιστημών της Αγωγής».

Η σκηνή αυτή, που θα μπορούσε να έχει διαδραματιστεί σε κάθε πανεπιστημιακή αίθουσα, συμπυκνώνει το κεντρικό ερώτημα του κεφαλαίου: *Πώς ορίζεται η Παιδαγωγική ως επιστήμη, ως πράξη και ως κοινωνική αποστολή; Και ποια είναι η θέση της στον 21ο αιώνα;*

Στόχοι Κεφαλαίου

Με την ολοκλήρωση του κεφαλαίου, ο/η αναγνώστης/τρια θα είναι σε θέση:

- **Να αναγνωρίζει** τις βασικές εννοιολογήσεις της Παιδαγωγικής και τη θέση της ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου.
- **Να διακρίνει** τις σχέσεις της Παιδαγωγικής με τις άλλες Επιστήμες της Αγωγής (Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Φιλοσοφία).

- **Να κατανοεί** τη δυναμική φύση της Παιδαγωγικής στο πλαίσιο κοινωνικών, πολιτισμικών και τεχνολογικών εξελίξεων.
- **Να αναστοχάζεται** πάνω στις σύγχρονες παιδαγωγικές προκλήσεις, όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η συμπερίληψη, οι ανισότητες, η διά βίου μάθηση και η εκπαίδευση για την αειφορία.
- **Να αναπτύσσει** κριτική στάση απέναντι στις θεωρίες και πρακτικές αγωγής που εφαρμόζονται ή προτείνονται στον σημερινό εκπαιδευτικό λόγο.

1. Τι είναι η Παιδαγωγική και οι Επιστήμες της Αγωγής;

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ αποτελούν ένα διεπιστημονικό και δυναμικό πεδίο γνώσης που ερευνά συστηματικά τις πολύπλοκες διαδικασίες της αγωγής, της εκπαίδευσης και της μάθησης (Komar, 2008). Το πεδίο αυτό δεν περιορίζεται στην περιγραφή των εκπαιδευτικών φαινομένων, αλλά εμβαθύνει στην κατανόησή τους μέσα σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, πολιτισμικών, ιστορικών και ψυχολογικών συμφραζομένων. Η ανάγκη ερμηνείας του τρόπου με τον οποίο ο άνθρωπος αναπτύσσεται ολιστικά και κοινωνικοποιείται, τόσο μέσω θεσμικά οργανωμένων μορφών (όπως το σχολείο και το πανεπιστήμιο) όσο και άτυπων ή μη τυπικών (όπως η οικογένεια, η κοινότητα, τα μέσα ενημέρωσης, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις), οδήγησε στην εδραίωση της Παιδαγωγικής ως αυτόνομης επιστήμης.

Η Παιδαγωγική είναι η επιστήμη που μελετά τη θεωρία και την πράξη της αγωγής και της εκπαίδευσης (Φλουρής, 2006). Ως επιστήμη, δεν περιορίζεται στην περιγραφή του «τι είναι» η εκπαίδευση, αλλά αναζητά ενεργά το «πώς θα έπρεπε να είναι» και «πώς μπορεί να βελτιωθεί» (Ξωχέλλης, 1997). Αυτό της προσδίδει έναν κανονιστικό και κριτικό χαρακτήρα, προσφέροντας εργαλεία για τον αναστοχασμό και την παρέμβαση στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Η σχέση μεταξύ παιδαγωγικής θεωρίας και εκπαιδευτικής πράξης είναι αμφίδρομη και διαρκής. Η θεωρία ενημερώνει την πράξη, παρέχοντας κατευθύνσεις για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, ενώ η πράξη, μέσα από την εφαρμογή και τον αναστοχασμό, τροφοδοτεί τη θεωρία με νέα ερωτήματα και δεδομένα, οδηγώντας στην ανανέωση και εξέλιξή της (Μπουζάκης, 2002). Σε αυτό το πλαίσιο, ο εκπαιδευτικός αναδεικνύεται σε σχεδιαστή μαθησιακών εμπειριών, δημιουργώντας νέα περιβάλλοντα μάθησης και αξιοποιώντας την τεχνολογία για την ενίσχυση της μάθησης και την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων (Chernenko, 2020).

Ο όρος «Επιστήμες της Αγωγής» χρησιμοποιείται συχνά στον πληθυντικό για να υπογραμμίσει τον διεπιστημονικό χαρακτήρα του πεδίου, αναγνωρίζοντας ότι η Παιδαγωγική αντλεί και ενσωματώνει γνώσεις από πλή-

θος άλλων επιστημονικών κλάδων (όπως η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία, η Φιλοσοφία, η Ιστορία, οι Πολιτικές Επιστήμες και η Οικονομία). Αυτή η διεπιστημονικότητα επιτρέπει μια ολιστική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των παραγόντων που την επηρεάζουν (Gauthier, 1992).

2. Διακρίσεις Βασικών Εννοιών: Αγωγή, Εκπαίδευση, Μόρφωση, Παιδεία, Μάθηση και Διδασκαλία

Οι θεμελιώδεις έννοιες που διαμορφώνουν το εννοιολογικό πλαίσιο των Επιστημών της Αγωγής είναι πολλές φορές δυσδιάκριτες στην καθημερινή χρήση. Ωστόσο, η συστηματική τους προσέγγιση είναι απαραίτητη για την κατανόηση της πολυπλοκότητας του πεδίου.

2.1. Αγωγή: Η Ολιστική Διαμόρφωση του Ανθρώπου

Η αγωγή αποτελεί την ευρύτερη και πλέον ολιστική έννοια στις Επιστήμες της Αγωγής. Αναφέρεται σε κάθε συστηματική ή μη συστηματική, συνειδητή ή ασυνειδητή επίδραση που ασκείται πάνω στο αναπτυσσόμενο άτομο, με απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του σε όλες τις διαστάσεις: γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική, ηθική και πνευματική (Φλουρής, 2006). Πρόκειται για μια διά βίου διαδικασία που ξεκινά από τη γέννηση και συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής.

Η αγωγή βρίσκεται στον πυρήνα της ανθρωπολογικής διάστασης της Παιδαγωγικής. Εστιάζει στην ανάπτυξη του ατόμου ως ολοκληρωμένης προσωπικότητας και ως κοινωνικού όντος. Περιλαμβάνει τόσο τις τυπικές (π.χ. σχολείο), μη τυπικές (π.χ. κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων) όσο και τις άτυπες μορφές αγωγής (π.χ. οικογένεια, παρέα, μέσα ενημέρωσης, πολιτισμός) (Καψάλης, 2004). Ο πρωταρχικός της στόχος είναι η κοινωνικοποίηση, δηλαδή η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία και η υιοθέτηση των κανόνων και αξιών της, αλλά και η εξατομίκευση, δηλαδή η ανάδειξη της μοναδικότητας και της αυτονομίας του. Φιλοσοφικά, η αγωγή τίθεται με ταξύ της ετεροκαθοριζόμενης διαμόρφωσης και της αυτοδιάθεσης του ατόμου (Ξωχέλλης, 1997).

Η αγωγή εκδηλώνεται από την καθοδήγηση των γονέων στην προσχολική ηλικία, την ανάπτυξη ηθικών αξιών μέσω παραμυθιών και παιχνιδιών, την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης σε ένα σχολικό πρόγραμμα μέχρι και την εθελοντική συμμετοχή σε κοινωνικές δράσεις που διαμορφώνουν την κοινωνική συνείδηση και τις κοινωνικές στάσεις (Μπεαζίδου & Μπότσογλου, 2016). Σήμερα, η αγωγή επεκτείνεται σε νέες διαστάσεις, όπως η Αγωγή Υγείας, η Αγωγή του Πολίτη σε μια δημοκρατική και πολυπολιτισμική κοινωνία και η Αγωγή για την Αειφόρο Ανάπτυξη, αναδεικνύοντας την ανάγκη

για υπεύθυνους και κριτικά σκεπτόμενους πολίτες σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο (UNESCO, 2017).

2.2. Εκπαίδευση: Η Θεσμοθετημένη Οργάνωση της Αγωγής

Η *εκπαίδευση* είναι μια πιο συγκεκριμένη και θεσμικά οργανωμένη μορφή αγωγής, η οποία χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους, προσδιορισμένους στόχους, προγράμματα σπουδών, μεθόδους διδασκαλίας και αξιολόγηση (Κρίβας, 2004). Συντελείται πρωτίστως σε επίσημους εκπαιδευτικούς θεσμούς, όπως σχολεία, πανεπιστήμια και κέντρα κατάρτισης.

Ως συστηματική διαδικασία, βασίζεται σε αναπτυξιακές και γνωστικές θεωρίες μάθησης για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών προγραμμάτων (Bigge & Shermis, 2006). Ιστορικά, η εκπαίδευση μετασχηματίζεται από την παραδοσιακή μετάδοση γνώσεων στην καλλιέργεια δεξιοτήτων και την προσαρμογή στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και της κοινωνίας (Δημαράς & Βασιλού-Παπαγεωργίου, 2008).

Το αναλυτικό πρόγραμμα ενός σχολείου, η διδασκαλία Μαθηματικών, η απόκτηση πτυχίου πανεπιστημίου, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για ανέργους, αποτελούν όλα παραδείγματα θεσμοθετημένης εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση σήμερα επεκτείνεται σε σύγχρονες μορφές, όπως η *διά βίου μάθηση* και η *συνεχιζόμενη εκπαίδευση*, αναγνωρίζοντας ότι η γνώση και οι δεξιότητες πρέπει να ανανεώνονται διαρκώς σε μια ταχέως μεταβαλλόμενη κοινωνία (Καραλής, 2003). Η Κεδράκα (2009) αναδεικνύει την εξέλιξη των εκπαιδευτών ενηλίκων στην Ελλάδα, υπογραμμίζοντας την αυξανόμενη σημασία της μη τυπικής εκπαίδευσης. Η ψηφιοποίηση και η χρήση της τεχνολογίας αποτελούν επίσης κεντρική πρόκληση για την αναμόρφωση της εκπαίδευσης.

2.3. Μόρφωση: Η Εσωτερική Καλλιέργεια και Ολοκλήρωση

Η *μόρφωση* υπερβαίνει την απλή συσσώρευση γνώσεων και δεξιοτήτων. Αναφέρεται στην εσωτερική καλλιέργεια του ατόμου, στην ανάπτυξη της κριτικής του σκέψης, της αισθητικής του αντίληψης, των αξιών του και της ικανότητάς του για αυτοπροσδιορισμό και αυτοανάπτυξη. Η μόρφωση είναι μια βαθύτερη και πιο προσωπική διαδικασία που οδηγεί στην πνευματική και ηθική ωρίμανση του ατόμου (Ξωχέλλης, 1997).

Η έννοια της μόρφωσης συνδέεται ιστορικά με την κλασική γερμανική παράδοση του *Bildung*, που σημαίνει αυτοδιαμόρφωση και προσωπική ανάπτυξη μέσω της αλληλεπίδρασης με την κουλτούρα και την κοινωνία (Gadamer, 1960/1990). Δεν πρόκειται για κάτι που μεταδίδεται, αλλά για κάτι που το άτομο οικοδομεί ενεργά μέσα από την εμπειρία, τον αναστοχασμό

και την κριτική αφομοίωση της γνώσης. Συνδέεται στενά με την ανθρωπιστική παιδαγωγική που εστιάζει στην ολιστική ανάπτυξη του ατόμου (Rogers, 1969).

Η ικανότητα ανάλυσης ενός λογοτεχνικού έργου πέρα από την πλοκή του, η συμμετοχή σε φιλοσοφικές συζητήσεις, η κατανόηση της ιστορικής σημασίας γεγονότων, η διαμόρφωση προσωπικών ηθικών αξιών και η ικανότητα κριτικής σκέψης και λήψης τεκμηριωμένων αποφάσεων αποτελούν εκφάνσεις της μόρφωσης. Δεν αρκεί η απλή γνώση, αλλά η ικανότητα αξιοποίησής της δημιουργικά και υπεύθυνα. Σε μια εποχή υπερπληροφόρησης και γρήγορων αλλαγών, η μόρφωση καθίσταται πιο επίκαιρη από ποτέ. Η ικανότητα του ατόμου να φιλτράρει την πληροφορία, να αξιολογεί κριτικά και να διαμορφώνει αυτόνομη σκέψη είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας και της αβεβαιότητας (Bauman, 2000). Η μόρφωση αποτελεί το αντίδοτο στην επιφανειακή γνώση και τη χειραγώγηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Έννοια	Ορισμός / Σημασία	Χαρακτηριστικά	Παραδείγματα
Αγωγή	Ολιστική διαμόρφωση της προσωπικότητας, με έμφαση στην ανθρωπολογική και κοινωνική διάσταση	– Διά βίου διαδικασία – Συμπεριλαμβάνει τυπικές, μη τυπικές και άτυπες μορφές – Εστιάζει στην ανάπτυξη αξιών, στάσεων, κοινωνικότητας	Οικογένεια, παρέες, μέσα ενημέρωσης, πολιτισμός
Εκπαίδευση	Θεσμοθετημένη μορφή αγωγής, οργανωμένη από την πολιτεία ή θεσμούς	– Έχει στόχους, πρόγραμμα σπουδών, μεθόδους και αξιολόγηση – Προσανατολισμένη στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων – Εντάσσεται κυρίως στο σχολείο και στα ιδρύματα	Μαθητικό πρόγραμμα στο σχολείο, πανεπιστημιακή διδασκαλία
Μόρφωση	Εσωτερική καλλιέργεια και πνευματική ανάπτυξη του ατόμου	– Υπέρβαση της τυπικής γνώσης – Συνδέεται με την κριτική σκέψη, την ηθική και πνευματική ωρίμανση – Προσωπική κατάκτηση, όχι μόνο εξωτερικά επιβαλλόμενη	Κριτική ανάγνωση, φιλοσοφικός στοχασμός, πολιτιστική καλλιέργεια

2.4. Παιδεία: Η Κοινωνική και Πολιτισμική Ολοκλήρωση

Η παιδεία είναι μια έννοια που ενσωματώνει την αγωγή, την εκπαίδευση και τη μόρφωση, προσθέτοντας μια ισχυρή κοινωνική και πολιτισμική διάσταση. Αναφέρεται στην ολική διαμόρφωση του ατόμου ως ενεργού πολίτη και μέλους μιας συγκεκριμένης πολιτισμικής κοινότητας, ο οποίος έχει εσωτερικεύσει τις αξίες, τις παραδόσεις και τους κανόνες της, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην εξέλιξή τους (Jaeger, 1939). Η παιδεία συνδέεται με τη διαμόρφωση του ήθους και του φρονήματος του ατόμου, αντανακλώνοντας τη διαμόρφωση ηθικών και κοινωνικών στάσεων, σύμφωνα με το πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο (Κασσωτάκης, 1999).

Η έννοια της παιδείας έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική σκέψη και το ιδανικό του καλού καγαθού (Jaeger, 1939), το οποίο εκφράζει την αρμονική ανάπτυξη των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών αρετών. Συνδέεται με την πολιτική φιλοσοφία και τον ρόλο του εκπαιδευτικού συστήματος στη διαμόρφωση του πολίτη. Ο John Dewey, για παράδειγμα, τόνισε τη σύνδεση της εκπαίδευσης με τη δημοκρατία και την ενεργό πολιτειότητα, υποστηρίζοντας ότι το σχολείο πρέπει να αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας (Dewey, 1916/1980). Η παιδεία δεν είναι μόνο ατομική υπόθεση, αλλά και συλλογική, καθώς διαμορφώνει την ταυτότητα και τη συνοχή μιας κοινωνίας.

Η συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες στο σχολείο, η κατανόηση της σημασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς ενός τόπου, η ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και κοινωνικής ευθύνης, η ενεργός συμμετοχή στα κοινά, η εθελοντική εργασία σε ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν εκφράσεις της παιδείας. Σήμερα, σε μια παγκοσμιοποιημένη και πολυπολιτισμική κοινωνία, η παιδεία τίθεται ενώπιον νέων προκλήσεων: Πώς να διατηρηθεί η πολιτισμική ταυτότητα, ενώ ταυτόχρονα προωθείται η παγκόσμια ιθαγένεια και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα (UNESCO, 2017); Η Πολιτισμικά Ευαίσθητη Διδασκαλία, όπως αναδεικνύεται από την έρευνα των Πεντέρη και Ιωσηφίδη (2023) για μαθητές με μεταναστευτική εμπειρία στην Ελλάδα, αποτελεί κεντρικό πυλώνα αυτής της σύγχρονης διάστασης της παιδείας.

2.5. Μάθηση: Η Ενεργός Ψυχοπνευματική Διεργασία

Η μάθηση ορίζεται ως μια ενεργός και πολύπλευρη ψυχοπνευματική διαδικασία, μέσω της οποίας το άτομο αποκτά ή τροποποιεί γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις ή συμπεριφορές ως αποτέλεσμα εμπειρίας, μελέτης ή διδασκαλίας. Δεν πρόκειται για παθητική παραλαβή πληροφοριών, αλλά για μια διαδικασία ενεργού επεξεργασίας, οργάνωσης και ενσωμάτωσης των νέων

εμπειριών στο υπάρχον γνωστικό και συναισθηματικό πλαίσιο (Sánchez & Sebastián, 2024· Illeris, 2011· Kuldás et al., 2013). Η ενσωμάτωση γνωστικών και συναισθηματικών παραμέτρων θεωρείται κρίσιμη, καθώς η μάθηση συνοδεύεται από «οριακά συναισθήματα» και εμπειρίες που μετασχηματίζουν το άτομο, ιδιαίτερα όταν τοποθετείται σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που προκαλούν στοχασμό και αναστοχαστική ρύθμιση.

Η μάθηση είναι ένα πεδίο έντονης έρευνας στην Εκπαιδευτική Ψυχολογία. Σημαντικές θεωρίες περιλαμβάνουν: τον Συμπεριφορισμό (Behaviorism), που εστιάζει στην παρατηρήσιμη συμπεριφορά (Pavlov, Skinner), όπου η μάθηση είναι αποτέλεσμα εξαρτημένης μάθησης και ενίσχυσης (Bigge & Shermis, 2006). Για παράδειγμα, η απομνημόνευση πολλαπλασιασμού μέσω επανάληψης και επιβράβευσης. Ο Γνωστικός Εποικοδομισμός (Cognitive Constructivism) του Jean Piaget υποστήριξε ότι οι μαθητές/τριες οικοδομούν ενεργά τη γνώση τους μέσω της αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, διαμορφώνοντας γνωστικά σχήματα (Κολιάδης, 1997), όπως ένα παιδί που ανακαλύπτει τις ιδιότητες των υλικών παίζοντας με τουβλάκια. Ο Κοινωνικός Εποικοδομισμός (Social Constructivism) του Lev Vygotsky τόνισε τον ρόλο των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και της γλώσσας στη μάθηση, με την έννοια της ζώνης εγγύτερης ανάπτυξης (ZEA) (Μητροπούλου & Στογιαννίδης, 2015), όπως ένας μαθητής που επιλύει ένα πρόβλημα με τη βοήθεια ενός συμμαθητή ή δασκάλου. Τέλος, οι Κοινωνικογνωστικές Προσεγγίσεις (Social Cognitive Approaches) του Albert Bandura ανέδειξαν τη μάθηση μέσω παρατήρησης και μίμησης, καθώς και την έννοια της αυτοαποτελεσματικότητας (Ματσαγγούρας, 2011), όπως ένας μαθητής που βελτιώνει την επίδοσή του παρατηρώντας την επιτυχία ενός συμμαθητή και πιστεύοντας στις δικές του ικανότητες.

Σήμερα, η έμφαση δίνεται στη μάθηση σε βάθος (deep learning) έναντι της επιφανειακής, στην ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων (πώς να μαθαίνει κανείς) και στην προσωποποιημένη μάθηση που προσαρμόζεται στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα κάθε μαθητή, συχνά με τη βοήθεια της τεχνολογίας (OECD, 2021).

2.6. Διδασκαλία: Η Διευκόλυνση της Μάθησης

Η διδασκαλία είναι η συστηματική, σκόπιμη και παιδαγωγικά οργανωμένη παρέμβαση που έχει ως πρωταρχικό στόχο τη διευκόλυνση και την ενίσχυση της μάθησης (Ματσαγγούρας, 2009). Δεν αποτελεί απλή μετάδοση γνώσης, αλλά μια διαδικασία που εμπλέκει τον εκπαιδευτικό και τον μαθητή σε ένα δυναμικό, αλληλεπιδραστικό πλαίσιο.

Η σύγχρονη διδασκαλία έχει απομακρυνθεί από το παραδοσιακό, δασκαλοκεντρικό μοντέλο, υιοθετώντας μαθητοκεντρικές προσεγγίσεις. Ο ρόλος

του εκπαιδευτικού μετασχηματίζεται από «διαβιβαστή γνώσης» σε καθοδηγητή (facilitator), εμψυχωτή και σχεδιαστή μαθησιακών εμπειριών (Καφάλης & Καρατζιά, 2018). Η διαφοροποιημένη διδασκαλία (Tomlinson, 2014) και η ενεργητική μάθηση αποτελούν κεντρικούς πυλώνες, αναγνωρίζοντας τις ατομικές διαφορές και την ανάγκη για ενεργό εμπλοκή των μαθητών/τριών.

Ένας εκπαιδευτικός που οργανώνει ένα σχέδιο εργασίας (project-based learning) για την επίλυση ενός πραγματικού προβλήματος, ένας καθηγητής που χρησιμοποιεί διαδραστικούς πίνακες και ψηφιακά εργαλεία στην τάξη, ένας εκπαιδευτής ενηλίκων που εφαρμόζει βιωματικές ασκήσεις για την ανάπτυξη δεξιοτήτων αποτελούν παραδείγματα σύγχρονης διδασκαλίας. Η διδασκαλία καλείται να ενσωματώσει την ψηφιακή παιδαγωγική, τις αρχές της κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης και την ανάπτυξη δεξιοτήτων του 21ου αιώνα (όπως η συνεργασία, η επικοινωνία, η κριτική σκέψη και η δημιουργικότητα) (OECD, 2021). Η εκπαιδευτική έρευνα εστιάζει όλο και περισσότερο στην αποτελεσματικότητα των διαφόρων διδακτικών μεθόδων και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την εφαρμογή τους.

3. Ιστορική και Θεωρητική Θεμελίωση: Οι Διεπιστημονικές Σχέσεις των Επιστημών της Αγωγής

Οι Επιστήμες της Αγωγής είναι από τη φύση τους βαθιά διεπιστημονικές, αντλώντας θεωρητικά πλαίσια, μεθοδολογίες και ερευνητικά ευρήματα από ένα ευρύ φάσμα άλλων επιστημονικών πεδίων (Gauthier, 1992). Αυτή η διασύνδεση προσδίδει στις Παιδαγωγικές Επιστήμες ένα απαραίτητο ερμηνευτικό βάθος και πρακτική αξία, καθώς τους επιτρέπει να προσεγγίσουν την πολυπλοκότητα των εκπαιδευτικών φαινομένων από πολλαπλές οπτικές γωνίες. Η Παιδαγωγική δεν αποτελεί μια απομονωμένη επιστημονική περιοχή, αλλά ένα σταυροδρόμι όπου συναντιούνται και αλληλεπιδρούν διάφορες επιστημονικές περιοχές.

3.1. Ψυχολογία: Η Κατανόηση του Μαθητή και της Μάθησης

Η Ψυχολογία αποτελεί έναν από τους κύριους πυλώνες των Επιστημών της Αγωγής. Η Εκπαιδευτική Ψυχολογία, ειδικότερα, ενσωματώνει γνώσεις σχετικά με την παιδική και εφηβική ανάπτυξη, τα κίνητρα της μάθησης, τη γνωστική ανάπτυξη (δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται, αντιλαμβάνονται και επιλύουν προβλήματα οι μαθητές/τριες), τις ατομικές διαφορές και τις ίδιες τις διαδικασίες μάθησης (Bigge & Shermis, 2006). Οι θεωρίες των Piaget, Vygotsky, Bandura έχουν διαμορφώσει βαθιά την παιδαγωγική σκέψη, παρέχοντας εργαλεία για την κατανόηση των μηχανισμών της σκέψης, της μνήμης, των κινήτρων και της ανάπτυξης.

3.2. Φιλοσοφία (Φιλοσοφία της Εκπαίδευσης):

Τα Θεμελιώδη Ερωτήματα και οι Αξίες

Η Φιλοσοφία της Εκπαίδευσης αποτελεί τον κλάδο της Φιλοσοφίας που διερευνά τα θεμελιώδη, αξιακά και δεοντολογικά ερωτήματα σχετικά με τον σκοπό, την ηθική διάσταση και την κοινωνική αποστολή της εκπαίδευσης (Chauvigné, Robbes, & Vergnon, 2023). Δεν παρέχει έτοιμες απαντήσεις, αλλά προσφέρει ένα κριτικό πλαίσιο για τον προβληματισμό γύρω από τις εκπαιδευτικές αξίες, τους στόχους και τις πρακτικές. Κεντρικά ερωτήματα αφορούν τον σκοπό της εκπαίδευσης (προετοιμασία για την αγορά εργασίας, ανάπτυξη της προσωπικότητας, κοινωνικοποίηση, χειραφέτηση), τον ορισμό και τη μετάδοση της γνώσης, καθώς και τον ρόλο του εκπαιδευτικού και της εκπαίδευσης στη δημοκρατία και τη δικαιοσύνη (Dewey, 1916/1980).

3.3. Κοινωνιολογία (Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης):

Εκπαίδευση και Κοινωνία

Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης μελετά τους μηχανισμούς κοινωνικής αναπαραγωγής και κοινωνικής κινητικότητας μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος (Φραγκουδάκη, 1999). Διερευνά πώς το σχολείο αλληλεπιδρά με την ευρύτερη κοινωνία και πώς επηρεάζει ή επηρεάζεται από κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Βασικές θεματικές της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης περιλαμβάνουν τον ρόλο του σχολείου στην αναπαραγωγή ή μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων (π.χ. θεωρίες Bourdieu για το πολιτισμικό κεφάλαιο), τις επιδράσεις των κοινωνικοοικονομικών παραγόντων στη σχολική επίδοση και τη λειτουργία του σχολείου ως φορέα κοινωνικοποίησης και πολιτισμικής μετάδοσης (Bernstein, 1990). Η παιδαγωγική επιστήμη αποκτά εδώ κοινωνική και πολιτική διάσταση μέσα από ρεύματα όπως η Κριτική Παιδαγωγική (Freire, 1970/2004), η οποία αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει είτε ως μέσο αναπαραγωγής ανισοτήτων είτε ως εργαλείο χειραφέτησης και κοινωνικής αλλαγής.

4. Σύγχρονες Προσεγγίσεις και Αναδυόμενα Πεδία

Ο 21ος αιώνας σηματοδοτεί την ανάδυση νέων παιδαγωγικών πεδίων και την εξέλιξη σύγχρονων προσεγγίσεων, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις ραγδαίες κοινωνικές, τεχνολογικές και πολιτισμικές εξελίξεις, και εμπλουτίζουν σημαντικά το φάσμα των Επιστημών της Αγωγής (Δημαράς & Βασιλού-Παπαγεωργίου, 2008). Η Παιδαγωγική, όπως επισημαίνει ο Masschelein

(2016), παύει να είναι μόνο μια αναλυτική και ερμηνευτική επιστήμη, και μετατρέπεται σε «επιστήμη σχεδιασμού», αποκτώντας έναν κανονιστικό και δημιουργικό χαρακτήρα.

4.1. Ψηφιακή Παιδαγωγική

Η Ψηφιακή Παιδαγωγική εξετάζει συστηματικά το παιδαγωγικό πλαίσιο και τις μεθοδολογίες για την αποτελεσματική και κριτική ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών στη διδασκαλία και τη μάθηση (Bates, 2015). Πέρα από την απλή χρήση εργαλείων, εμβαθύνει σε ζητήματα όπως ο σχεδιασμός ψηφιακών μαθησιακών περιβαλλόντων, οι παιδαγωγικές φιλοσοφίες που διέπουν την ψηφιακή εκπαίδευση (Lewin & Lundie, 2016) και η παιδαγωγική αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης (AI) στην εκπαίδευση (π.χ. εξατομικευμένη ανατροφοδότηση, αυτοματοποιημένη αξιολόγηση, δημιουργία προσαρμοσμένου εκπαιδευτικού υλικού). Οι επιπτώσεις της ψηφιακής εποχής στον ρόλο του εκπαιδευτικού και οι ηθικές και κοινωνικές διαστάσεις της ψηφιακής μάθησης αποτελούν κεντρικούς προβληματισμούς (Bećirović, 2023). Η επιτυχημένη εφαρμογή της Ψηφιακής Παιδαγωγικής απαιτεί ανάλυση και κατανόηση των απαιτήσεων για την αποτελεσματική ενσωμάτωσή της στην πράξη (Toktarova & Semenova, 2020).

4.2. Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική

Εστιάζει στις ιδιαιτερότητες της διδασκαλίας και μάθησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αναλύει τις μεθόδους διδασκαλίας για ενήλικες φοιτητές (ανδραγωγική), την ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, έρευνας και αυτονομίας σε πανεπιστημιακό επίπεδο, την αξιολόγηση της μάθησης στην ανώτατη εκπαίδευση και τον ρόλο του πανεπιστημιακού δασκάλου ως καθοδηγητή, ερευνητή και μέντορα (Brew, 2006). Περιλαμβάνει θέματα όπως ο σχεδιασμός προγραμμάτων σπουδών, οι σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (π.χ. problem-based learning, project-based learning, ανεστραμμένη τάξη), η αξιοποίηση της τεχνολογίας (e-learning) και η διασφάλιση ποιότητας στα πανεπιστήμια (Σιδηροπούλου, Μπότσογλου, & Πολίτη, 2023· Ρακιτζή, Μπότσογλου, & Ρουσάκης, 2020). Στην ελληνική πραγματικότητα, η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική προσεγγίζεται αναστοχαστικά και βιωματικά (Gougoulakis, Kedraka, Oikonomou, & Anastasiadis, 2018), με ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των κέντρων διδασκαλίας και μάθησης στην υποστήριξη της φοιτητικής μάθησης (Asimakopoulos, Karalis, & Kedraka, 2021) και στην κάλυψη των παιδαγωγικών αναγκών των ακαδημαϊκών (Rotidi, Kedraka, Frementiti, & Kaltsidis, 2020· Botsoglou et al., 2023).